

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

OFISI YA RAIS, MIPANGO NA UWEKEZAJI

**HOTUBA YA WAZIRI WA NCHI, OFISI YA RAIS, MIPANGO NA
UWEKEZAJI, MHE. PROF. KITILA ALEXANDER MKUMBO (MB.),
AKIWASILISHA BUNGENI MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO
WA TAIFA WA MWAKA 2025/26**

DODOMA

IJUMAA 01 NOVEMBA, 2024

I. UTANGULIZI

1. **Mheshimiwa Spika**, Kwa kuzingatia Kanuni ya 113 (1) na (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari 2023, ninaomba kutoa hoja kwamba, Bunge lako likae kama Kamati ya Mipango ili kupokea na kujadili Mapendekezo ya Mpango wa Taifa wa Maendeleo kwa Mwaka 2025/2026.
2. **Mheshimiwa Spika**, Ninaishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti, wakiongozwa na Mwenyekiti wake Mheshimiwa Oran Manase Njeza, Mbunge wa Mbeya Vijijini (CCM) na Makamu Mwenyekiti Mheshimiwa Twaha Ally Mpembenwe, Mbunge wa Kibiti (CCM), kwa maoni na ushauri wakati wa vikao vya kamati. Ninapenda kukuhakishia kuwa maoni na ushauri wa Kamati umezingatiwa na utaendelea kuzingatwa katika kuandaa Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa Mwaka 2025/26.
3. **Mheshimiwa Spika**, Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo yamezingatia maudhui ya Dira ya Taifa ya Maendeleo 2025; Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 - 2025/26; Ilani ya Chama Cha Mapinduzi kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020; Agenda ya Maendeleo ya Afrika 2063; Malengo ya Maendeleo Endelevu 2030 na mipango mingine ya kikanda.
4. **Mheshimiwa Spika**, Aidha, mapendekezo haya yamezingatia kikamilifu maono ya Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, hususani misingi iliyojengwa katika falsafa ya **4R (Reconciliation, Resilience, Reform and Rebuilding)** yaani Maridhiano, Ustahimilivu, Mageuzi na Kujenga Upya.
5. **Mheshimiwa Spika**, Kitabu cha Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2025/26 yanawasilishwa katika Sura Tano. Sura ya

Kwanza ni Utangulizi. Sura ya Pili ni tathmini ya mwenendo wa hali ya uchumi na Sura ya Tatu ni mapitio ya utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2023/2024. Sura ya Nne ni mapendekezo ya vipaumbele na malengo ya kuzingatiwa katika maandalizi ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2025/2026. Sura ya Tano ni Ufuatiliaji, Tathmini na Vihatarishi.

6. **Mheshimiwa Spika**, katika Utangulizi (uk.2-5), tumeanisha mawanda ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 - 2025/26 ambayo yanaweka msingi wa maudhui ya Mpango wa mwaka 2025/26. Aidha, Utangulizi umeainisha mapendekezo ya malengo ya mpango wa mwaka 2025/26.
7. **Mheshimiwa Spika**, katika mwaka 2025/2026, Serikali inatarajia kutumia TZS bilioni 16,459.43 (trilioni 16.459) kwa ajili ya kugharamia programu na miradi ya maendeleo. Vyanzo vya fedha hizi ni pamoja na mapato ya ndani, misaada, mikopo ya ndani yenye masharti ya biashara na mikopo ya nje yenye masharti nafuu na masharti ya kibiashara. Aidha, serikali itaendelea kuimarisha njia mbadala za ugharamiaji wa miradi ya maendeleo kwa kuendelea kuweka mazingira mazuri ya biashara na uwekezaji, pamoja na utekelezaji wa miradi kwa njia ya ubia kati ya sekta ya umma na sekta binafsi (PPP).

II. MWENENDO WA HALI YA UCHUMI WA DUNIA

8. **Mheshimiwa Spika**, Hali ya Uchumi imeelezwa katika Sura ya pili (uk. 7-21).
9. **Mheshimiwa Spika**, Pato halisi la Taifa kwa bei za mwaka 2015 lilifikia shilingi bilioni 148,399.76 kwa mwaka 2023 ikilinganishwa na shilingi bilioni 141,247.19 mwaka 2022, sawa na ukuaji wa asilimia 5.1. Malengo na shabaha za uchumi jumla (uk.21) ni kama ifuatavyo:

- i) Pato halisi la taifa linakadiriwa kukua kwa asilimia 5.4 mwaka 2024 na kuongezeka hadi asilimia 5.8 mwaka 2025 na asilimia 6.1 mwaka 2026;
- ii) Mfumuko wa bei unatarajiwa kubaki kwenye wigo wa tarakimu moja na wastani wa asilimia kati ya 3.0 – 5.0 katika muda wa kati;
- iii) Mapato ya ndani kufikia asilimia 16.1 na mapato ya kodi asilimia 13.0 ya pato la Taifa kwa mwaka 2025/26;
- iv) Kuwa na akiba ya fedha za kigeni kwa kiwango kinachokidhi mahitaji ya uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje kwa kipindi kisichopungua miezi minne.

10. **Mheshimiwa Spika**, Thamani ya mauzo ya bidhaa na huduma nje iliongezeka kwa asilimia 14.7 na kufikia dola za Marekani milioni 14,663.9, ikichangiwa zaidi na mauzo ya dhahabu na bidhaa asilia pamoja na mapato ya utalii. Thamani ya bidhaa na huduma zilizoagizwa kutoka nje ilipungua kwa asilimia 5.6 na kufikia dola za Marekani milioni 16,027.0. Mwenendo huu ulitokana na kupungua kwa gharama ya uagizaji wa bidhaa, hususan mafuta ya petroli, mitambo, na vifaa vya viwandani na mbolea na kuongezeka kwa mauzo ya bidhaa na huduma nje. Kupungua kwa nakisi ya malipo ya nje ni ishara nzuri inayoonesha uwezo wa kudhibiti mahitaji ya fedha za kigeni na kujenga akiba ya fedha za kigeni.

11. **Mheshimiwa Spika**, katika kipindi cha mwaka 2023/24, kiwango cha akiba ya fedha za kigeni ilifikia dola za Marekani milioni 5,345.5 ikilinganishwa na dola za Marekani milioni 5,208.3 kipindi kama hicho mwaka 2022/23 hivyo kuendelea kukidhi mahitaji ya uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje ya nchi. Kiasi hicho kinatosheleza malipo ya uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje ya nchi kwa kipindi cha miezi 4.4, zaidi ya lengo la nchi la kuwa na akiba ya fedha za kigeni inayokidhi uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje kwa miezi isiyopungua minne.

12. **Mheshimiwa Spika**, kwa ujumla, kama ambavyo taasisi mbalimbali za kimataifa (WB, IMF,) zimekuwa zikieleza, uchumi wa Tanzania umeendelea kuhimili vyema changamoto za dunia zilizojitokeza katika miaka ya hivi karibuni. Kwa mujibu wa taasis hizo, pamoja na changamoto zilizojitokeza, uchumi wetu umeendelea kuimarika kutokana na sababu kuu tatu. Mosi, utekelezaji wa mageuzi makubwa yaliyolenga katika kuchochea na kuimarisha ushindani katika uchumi, sambamba na eneo la kwanza la kipaumbele katika **Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2021/22 – 2025/26 –“Kuchochea Uchumi Shindani na Shirikishi”**. Pili, kuendelea kuboresha na kuimarisha mazingira ya biashara na uwekezaji nchini. Tatu, kuendelea kuaminiwa na taasisi za fedha duniani, pamoja na wadau wetu wa maendeleo.
13. **Mheshimiwa Spika**, Ili kuhakikisha kuwa ukuaji wa uchumi unakuwa na athari chanya katika kuinuia kiwango cha miasha ya watu wetu na kupunguza umaskini, Dira ya Taifa ya Maendeleo inayoandaliwa, na mipango itakayoambatana nayo, itajikita katika kuhakikisha kuwa ukuaji wa uchumi wetu **unakuwa jumuishi, unapunguza umaskini, unazalisha ajira nyingi, na unachochea mauzo ya bidhaa zilizoongezwa thamani nje ya nchi**. Ili kufikia azima hii, mkazo mahususi utawekwa katika sekta za uzalishaji ambazo zinahusisha watu wengi. Mkazo wa kipekee utaendelea kuwekwa katika **kuchochea maendeleo kijamii na kiuchumi vijijini** (rural socio-economic development).

III. MAFANIKIO YA UTEKELEZAJI WA MPANGO WA MAENDELEO 2023/2024

14. **Mheshimiwa Spika**, kama sehemu ya utekelezaji wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano, pamoja na mambo mengine,

Serikali ilipanga kutekeleza miradi 17 ya kielelezo inayolenga kuleta matokeo makubwa katika maeneo hayo matano ya kipaumbele. Miradi hii imegawanyika makundi mawili, ambayo ni miradi ya miundombinu ya usafiri na usafirishaji na miradi ya kuongeza uzalishaji viwandani. Taarifa ya kina kuhusu utekelezaji wa miradi hii ipo katika **Sura ya Tatu (uk. 23-56)**.

15. **Mheshimiwa Spika**, ninapenda kuchukua nafasi hii kueleza kwa upana kidogo kuhusu mafanikio yaliyopatikana na yanayoendelea kupatikana kutokana na utekelezaji wa baadhi ya miradi ya kimkakati.
16. **Mheshimiwa Spika**, tarehe 22 Oktoba 2023 Serikali, kupitia Mamlaka ya Usimamizi wa Bandari Tanzania (TPA), ilisaini mikataba mitatu ya uwekezaji na kampuni ya DP World (Dubai). Mkataba huu unahusisha uendeshaji wa shughuli za bandari katika uhudumiaji wa Makasha, Mzigo Mchanganyiko, Mzigo wa Kichele na Shehena ya Magari. Ili kutoa huduma hizi, kwa kuzingatia sheria zetu, Kampuni ya DP World ilifungua kampuni ya Tanzania inayoitwa DP World Dar es Salaam. Kampuni hii ilikabidhiwa rasmi shughuli za uendeshaji wa bandari tarehe 15 Aprili 2024.
17. **Mheshimiwa Mwenyekiti**, tangu kampuni hii ianze uendeshaji wa shughuli za bandari mafanikio mbalimbali yamepatikana kama ifuatavyo:
 - i) Kwa mujibu wa mkataba, Kampuni ya DPW inapaswa kuwekeza Dola za Kimarekani milioni 250 (TZS bilioni 675) katika kipindi cha miaka mitano. Katika kipindi cha miezi mitano tayari wameshawekeza TZS 214.425 bilioni (31%) kwa ajili ya manunuzi ya mitambo ya kisasa; ukarabati wa mitambo iliyokuwa ya TPA; na usanifu na usimikaji wa mfumo wa TEHAMA wa kisasa wa

- uendeshaji wa Bandari;
- ii) Wastani wa muda wa meli kusubiri nangani umepungua kutoka siku 46 mwezi Mei 2024 hadi kufikia wastani wa siku saba (7) ikiwa ni siku 0 kwa meli za makasha; siku 12 kwa meli za kichele; na siku 10 kwa meli za Mzingo Mchanganyiko
 - iii) Kutokana na matumizi ya vitendea kazi vya kisasa (SSG na RTG) katika kupakia na kushusha mizigo, muda wa kuhudumia meli za makasha gatini umepungua kutoka wastani wa siku saba (7) hadi wastani wa siku tatu (3), na hivyo kupunguza idadi ya meli zinazosubiri angani kutoka wastani wa meli 35 mwezi Septemba 2023 hadi wastani wa meli 15 mwezi Septemba 2024.
 - iv) Kuongezeka kwa shehena zinazohudumiwa kutoka shehena 141,889 mwezi Mei 2024 hadi kufikia shehena 168,336 mwezi Septemba 2024, ikiwa ni ongezeko la asilimia 18.6 katika kipindi cha miezi mitano
 - v) Kuongezeka kwa idadi ya makasha yanayohudumiwa (Twenty-Foot Equivalent Units-TEUs) katika Bandari ya Dar es Salaam kutoka wastani wa makasha 12,000 kwa mwezi hadi kufikia makasha 27,000 kwa mwezi Septemba 2024. Idadi hii ya makasha ilikuwa haijawahi kufikiwa katika historia ya Bandari ya Dar es Salaam. Kiwango cha juu kabisa kabla ya hii ilikuwa ni makasha 15,000.
 - vi) Katika kipindi cha miezi mitano gharama za matumizi ya uendeshaji wa bandari zimepungua hadi kufikia asilimia 2.7 ya makusanyo wakati ambapo matumizi yalikuwa yanaongezeka kwa asilimia 15.1 kwa mwezi kabla ya kukabidhiwa uendeshaji wa bandari kwa kampuni
 - vii) Katika kipindi cha miezi mitano (Aprili hadi Septemba 2024) tangu DPW Dar es Salaam waanze kuendesha Gati 0-7 katika Bandari ya Dar es Salaam Serikali imeshakusanya jumla ya shilingi bilioni 325.3 ikiwa ni mapato yanayotokana na shughuli za mikataba

- iliyoingiwa kati ya TPA na DP World, ikijumuisha tozo ya pango (land rent), tozo ya mrahaba (royalty), na Ardhia (warfage)
- viii) Kutokana na kuongezeka kwa mapato na kupungua kwa gharama za uendeshaji kufuatia maboresho yaliyofanyika, serikali, kupitia TPA, imeanza uwekezaji katika miradi yenye thamani ya TZS 1.922 trilioni (USD 686.628 milioni) kwa kutumia makusanyanyo yanayopatikana. Miradi hii ni Ujenzi wa Kituo cha Kupokwa Mafuta (SRT); Ujenzi wa Bandari ya Kisiwa Mgao (Mtwara); na Ujenzi wa Gati za Majahazi (Dhow Wharf) Dar es Salaam.
- ix) Kuunganishwa kwa mifumo ya forodha (Tanzania Customs Integrated System – TANCIS) na ile ya bandari (Tanzania Electronic Single Window System-TeSWS). Hii imewezesha kupunguzwa/kuondolewa kwa mifumo iliyokuwa inafanana na hivyo kupunguza muda wa kuondoa mizigo bandarini, kuongeza uwazi na kurahisisha mawasiliano.
- x) Mapato ya kodi ya Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) yameongezeka hadi kufikia TZS Trilioni Moja mwezi Septemba 2024 ukilinganisha na wastani wa TZS 850 bilioni kwa mwezi. Hii imetokana na TRA kuweza kuchakata mizigo mingi zaidi ndani ya muda mfupi.
- xi) Kwa ujumla wake, maboresho yanayoendelea katika Bandari ya Dar es Salaam kufuatia kukabidhiwa kwa DP World na makampuni mengine kuendesha Bandari ya Dar es Salaam yanaonesha kuwa na faidi kubwa kiuchumi kwa kuchochea kuongezeka kwa biashara na kuboresha mazingira ya biashara na uwekezaji nchini. Uwekezaji huu ni sehemu muhimu ya utekelezaji wa azima ya serikali ya kuifanya Bandari ya Dar es Salaam kuwa lango kuu la usafirishaji mizigo katika ukanda wa Afrika.

18. **Mheshimiwa Spika**, nimeeleza kwa kina kidogo yanayoendelea katika Bandari ya Dar es Salaam kutokana na ukweli kwamba, kama unavyofahamu, uamuzi wa Serikali wa kuikaribisha Kampuni ya DP World kuwekeza katika Bandari ya Dar es Salaam ulikumbana na upinzani na ukosoaji mkali sana kutoka kwa makundi mbalimbali ya wanaharakati na wanasiasa, na hata baadhi ya taasisi za dini. Nichukue nafasi hii kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa ushupavu, ujasiri na ustahimilivu. Licha ya upinzani mkali na kila aina ya kejeli Rais wetu alisimama imara.
19. **Mheshimiwa Spika**, Alichokionesha Rais wetu wakati wa sakata la DP World ni kile ambacho Rais wa Tatu wa Jamhuri ya Muungano, Hayati Benjamin Mkapa, aliuita ushupavu wa uongozi. Katika hotuba yake kwenye Mkutano wa Halmashauri Kuu ya CCM Rais Mkapa alioitoa tarehe 25 Agosti 2004 alianisha sifa nne kuu za ushupavu wa uongozi. Kwanza, ni upeo mkubwa wa kubuni malengo na dira. Pili, ***ni uongozi madhubuti wa watu na rasimali kuelekea kwenye malengo hayo na kuzingatia dira hiyo; tatu, baada ya kuridhia malengo ni ung'ang'anizi na kukataa kuyumbishwa bila sababu za msingi, na nne ni ujasiri wa kusimamia na kutetea maadili.*** Ni maoni yangu kwamba Rais wa Awamu ya Sita wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, amejibainisha wazi wazi kuwa anazo sifa hizi. Rais wetu ni kiongozi madhubutu ambaye tukishakubaliana malengo na dira hakubali kuyumbishwa bila sababu za msingi, na ni kwa msingi huo katika hili suala la uwekezaji wa DP World hakuyumba na ndio maana leo tunaona matunda yake.
20. **Mheshimiwa Spika**, mradi wa pili ambao ni muhimu kuutolea maelezo zaidi ni Mradi wa Ujenzi wa Reli ya Kiwango cha Standard Gauge

(SGR). Katika mwaka 2023/2024, Serikali iliendelea na utekelezaji wa mradi huu muhimu wenye lengo la kuifanya Tanzania kuwa kitovu cha usafiri na usafirishaji katika ukanda wa Kusini mwa Jangwa la Sahara na Afrika kwa ujumla. Kwa sasa Serikali, kupitia Shirika la Reli nchini (TRC) inaendelea na ujenzi wa awamu ya kwanza kutoka Dar es Salaam hadi Mwanza yenye urefu wa KM 1,219 na awamu ya pili inayojumuisha ujenzi wa vipande vya Tabora – Kigoma; Uvinza – Malagarasi -Musongati; na Kaliua – Mpanda – Karema yenye urefu wa Kilometa 1,010.

21. **Mheshimiwa Spika**, ujenzi wa awamu ya kwanza unatekelezwa katika vipande vitano (5) ambavyo ni: Dar es Salaam – Morogoro (KM 300); Morogoro -Makutupora (KM 422); Makutupora – Tabora (KM 368); Tabora – Isaka (KM 165); na Isaka – Mwanza (KM 341). Hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa awamu imeelezwa kwa kina katika Sura ya Tatu ya Kitabu nilichowasilisha (uk. 24).
22. **Mheshimiwa Spika**, hadi sasa Serikali imeshawekeza kiasi cha **Dola za Kimarekani Bilioni 10 (sawa na TZS trilioni 23)** tangu ujenzi wa mradi huu ulipoanza tarehe 02 Mei 2017. Hadi sasa kipande cha Dar es Salaam hadi Dodoma kimeshakamilika na kinafanya kazi.
23. **Mheshimiwa Spika**, Serikali imefanya tathmini ya awali ya manufaa ya mradi huu kiuchumi na kijamii na kubaini faida zifuatazo:
 - i) Hadi sasa mradi umeshazalisha ajira zaidi ya 30,176 za moja kwa moja na ajira zaidi ya 150,000 zisizo za moja kwa moja. Ajira hizi zimetengeneza pato la TZS bilioni 358.74.
 - ii) Mradi umetoa fursa kwa viwanda, wazabuni na wakandarasi ambapo hadi sasa jumla ya kampuni 2,460 zinashiriki katika mradi huu na kandarasi zenye thamani ya TZS 3.69 trilioni zimetolewa tangu mradi uanze

- iii) Mradi umechochea kuongezeka kwa mahitaji ya saruji, nondo, na vifaa vingine vya ujenzi na kuongeza mchango wa sekta ya viwanda katika uchumi
 - iv) Kupungua kwa muda wa safari kati ya Dar es Salaam na Dodoma kutoka wastani wa masaa kumi kwa basi hadi masaa matatu na nusu kwa Treni
 - v) Kupunguza ajali na kuokoa maisha ya watu
 - vi) Kutunza mazingira/kupungua kwa uzalishaji wa hewa ya ukaa kwa kuwa usafiri wa treni unatumia nishati ya umeme na kwa kuwa safari za mabasi zimepungua
 - vii) Kuzalisha kipato ambapo hadi kufikia Septemba 2024 jumla abiria 645,421 walisafirishwa na kiasi cha TZS 15.695 bilioni kupatikana
 - viii) Kuchochea shughuli za utalii katika ukanda ambao reli inayopita, hususan Hifadhi ya Mikumi na Hifadhi ya Ruaha (kupitia Stesheni ya Kilosa), Hifadhi ya Katavi (Stesheni ya Tabora), Hifadhi ya Gombe (Stesheni ya Kigoma), na Hifadhi ya Serengeri (kupitia Stesheni za Malampaka na Mwanza).
 - ix) Ujenzi wa mradi huu unatarajiwa kuchochea mazingira ya biashara na uwekezaji kwa kupunguza muda wa safari na gharama za usafirishaji wa mizigo na abiria na hivyo kuchochea ukuaji wa biashara za ndani na kimataifa.
- Hadi Septemba 2024 jumla ya miradi 519 imesajiliwa na Kituo cha Uwekezaji (TIC) katika ushoroba wa reli yenye kuvutia mtaji wa Dola za Marekani 4.59 bilioni na kutarajia kuzalisha ajira 115,566. Miradi hii ipo katika hatua mbalimbali za utekelezaji huku baadhi yake ikiwa imeshakamilika na kuanza uzalishaji.

V: MAPENDEKEZO YA VIPAUMBELE NA MALENGO KWA MWAKA 2025/26

- 24. **Mheshimiwa Mwenyekiti**, Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2025/26 yanaongozwa na Dira ya Taifa ya Maendeleo

2025 inayolenga kuwezesha Tanzania kuingia katika kundi la nchi za uchumi wa kati ifikapo mwaka 2025 na kuwa na kiwango cha juu cha maendeleo ya watu. Hivyo, mapendekezo ya mpango yamejikita katika kuendeleza na kukamilisha utekelezaji wa afua zinazotoa matokeo ya maeneo matano ya kipaumbele ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano.

25. **Mheshimiwa Spika**, Mapendekezo ya Mpango huu ni kiungo kati ya mipango inayokamilika na mipango mipya inayotarajiwa kutekelezwa na Dira ya Taifa ya Maendeleo 2050. Hivyo, Mapendekezo haya yatajielekeza kwenye Mpango wa mwaka 2025/26 katika kuainisha na kutekeleza afua muhimu ambazo hazikukamilika ili kuandaa mazingira shirikishi na endelevu kwa mipango ijayo kwa kufanya uchambuzi wa kina wa wadau (watakaoshiriki katika kutekeleza mipango ya nchi).
26. **Mheshimiwa Spika**, vigezo vya kuchagua vipaumbele vya Mapendekezo ya Mpango kwa mwaka 2025/26 ni kama ifuatavyo:
- i) **Ukuaji Endelevu wa Uchumi:** Hii inalenga kufikia ukuaji wa uchumi wa juu wenye ustahimilivu zaidi kwa kuongeza tija, mahitaji ya jumla na kulenga uwekezaji wa kimkakati katika sekta muhimu (kilimo, viwanda na huduma).
 - ii) **Kupunguza Umaskini:** Hii inalenga kuongeza kasi ya ukuaji wa uchumi jumuishi unaozingatia upatikanaji wa huduma za kijamii, programu zinazolenga kinga ya jamii na zenye kutengeneza fursa za kiuchumi.
 - iii) **Kuzalisha Ajira kwa Wananchi:** Hii inahusisha kuainisha afua zitakazoimarisha ushirikiano kati ya Serikali na Sekta Binafsi zilizopo na zinazoanzishwa ili kutengeneza nafasi za ajira hususan vijana na wanawake.

- iv) **Kuimarishwa kwa Ushindani katika Masoko ya Kikanda na Kimataifa:** Hii inajumuisha kuboresha miundombinu, kuweka mazingira wezeshi ya biashara, kufuata taratibu za kimataifa, kuimarisha rasilimali watu, kukuza uwekezaji wa ndani na nje.
- v) **Maendeleo Endelevu:** Kuhakikisha matumizi endelevu ya maliasili na kupunguza uharibifu wa mazingira na upotevu wa viumbe hai.
- vi) **Utawala Bora na Utawala wa Sheria:** Hii inajumuisha hatua madhubuti za kupunguza rushwa, kuwezesha upatikanaji wa haki, kuimarisha uwajibikaji, na kulinda haki za binadamu.

27. **Mheshimiwa Spika,** Vipaumbele vinayopendekezwa katika Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2025/2026 vimezingatia malengo tarajiwa na matokeo ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano. Katika kuhakikisha ufanisi wakati wa utekelezaji, Serikali kwa kushirikiana na Sekta Binafsi itaweka mkazo katika maeneo ya miradi ya kielelezo yenye manufaa na matokeo makubwa na kujielekeza katika vipaumbele kama ifuatavyo:

- i) **Kuchochea Uchumi Shindani na Shirikishi:** *katika eneo hili Serikali itaendelea na ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya Reli ikiwemo reli ya SGR pamoja na uimarishaji wa huduma za usafiri na usafirishaji wa abiria na mizigo; ujenzi wa miundombinu ya barabara kuu na za mikoa; barabara za kimkakati na za kupunguza foleni; uzalishaji, wa nishati ya umeme kutoka vyanzo mbalimbali na teknolojia ya matumizi ya nishati safi; usambazaji wa umeme kwa vijijini vilivyobakia; utafutaji gesi asilia na ujenzi wa miundombinu ya uchakataji wa gesi; kuimarisha utoaji wa huduma za hali ya hewa; na kuendelea kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Kuimarisha Upatikanaji wa Fedha za Kigeni.*
- ii) **Kuimarisha uwezo wa Uzalishaji wa Bidhaa Viwandani na Utoaji Huduma:** *eneo hili linajumuisha uongezaji thamani ya mazao*

mbalimbali ambapo baadhi ya vipaumbele vinavyopendekezwa ni utafutaji na uhamasishaji wa uwekezaji wa madini ya kimkakati (strategic mineral resources) yakiwemo madini ya chuma na magadi soda; kutekeleza mikakati ya kulinda viwanda vya ndani ili kuvutia wawekezaji; kuboresha mazingira wezeshi ikiwa ni pamoja na ujenzi wa miundombinu kwenye maeneo ya viwanda (industrial clusters) kwa ajili ya viwanda vidogo na vya kati.

- iii) **Kukuza Uwekezaji na Biashara:** *katika eneo hili Serikali, itaimarisha mifumo kwa ajili ya kuchochea uwekezaji kwa kutunga Sera, Sheria, Kanuni, Mikakati na Miongozo; kuimarisha upatikanaji wa huduma kwa wawekezaji katika ngazi zote; kuboresha mazingira ya biashara ili kuvutia wawekezaji kutoka sekta binafsi; kuimarisha uwekezaji wa kimkakati na kufungamanisha sekta zenye mnasaba na Uchumi wa Buluu; kuboresha mifumo ya ukusanyaji na usambazaji wa taarifa za biashara na masoko; na kuimarisha diplomasia ya uchumi.*
- iv) **Kuchochea Maendeleo ya Watu:** Kuimarisha mifumo na usimamizi wa uendeshaji wa elimu, afya, maji na hifadhi ya mazingira ili kukabiliana na athari za mabadiliko ya tabianchi; kuimarisha na kuhamasisha uwekezaji katika programu za mtindo wa maisha na lishe bora; kujenga na kukarabati miundombinu ya michezo, sanaa na ubunifu; kuongeza kasi ya upangaji, upimaji, umilikishaji na usajili wa ardhi mijini, vijijini na maeneo ya kimkakati; na kuimarisha usalama wa raia na mali zao ili kudumisha amani na utulivu nchini.
- v) **Kuendeleza Rasilimali Watu:** kukuza ujuzi kwa vijana, kuwezesha na kuendeleza ujuzi kwa makundi mbalimbali katika ngazi zote za elimu; kuimarisha ujuzi katika majadiliano ya mikataba hususan ya mafuta, gesi na madini, uandishi wa Sheria, utafiti wa sheria na uendeshaji wa mashauri ya madai dhidi ya Serikali ndani na nje ya nchi; na kuwezesha utekelezaji wa Mkakati wa Taifa wa Maendeleo ya Ujuzi wa Mwaka 2016/17 – 2025/26.

28. **Mheshimiwa Mwenyekiti**, Mafanikio ya utekelezaji wa Vipaumbele vya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Mwaka 2025/26 yatajengwa katika misingi ifuatayo:
- i) Kuendelea kuwepo kwa amani, usalama na utulivu wa ndani ya nchi na katika nchi jirani;
 - ii) Kuendelea kudumisha utawala bora na utawala wa sheria nchini;
 - iii) Kuimarika kwa upatikanaji na usalama wa chakula nchini;
 - iv) Kuongezeka kwa ushiriki wa sekta binafsi katika shughuli za uwekezaji na biashara;
 - v) Kuendelea kuhimili athari za mabadiliko ya tabia nchi na majanga ya asili na yasiyo ya asili (ukame, vita, magonjwa ya mlipuko na mafuriko);
 - vi) Kuwa na nidhamu katika utekelezaji wa mpango na bajeti;
 - vii) Kutekeleza kikamilifu mfumo wa ufuatiliaji na upimaji unaozingatia viashiria vya matokeo
 - viii) Kuimarika kwa uchumi wa dunia na utulivu wa bei katika masoko ya fedha na bidhaa; na
 - ix) Kuendelea kwa utekelezaji wa miradi ya maendeleo;
29. **Mheshimiwa Spika**, ninapoitimisha ninawashukuru watumishi wenzangu wakiongozwa na Dkt. Tausi Kida, Katibu Mkuu, pamoja na Katibu Mtendaji wa Tume ya Mipango, Ndugu Lawrence Mafuru, kwa ushirikiano wanaonipa katika kutekeleza majukumu yetu. Aidha, kwa upekee, ninawashukuru kwa maandalizi mazuri ya nyaraka nilizowasilisha leo katika Bunge lako.
30. **Mheshimiwa Spika**, baada ya maelezo hayo, naomba Kamati yako ipokee na kujadili Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2025/26 kwa ajili ya maandalizi ya Mpango na ustawi wa Taifa letu.

31. **Mheshimiwa Spika**, ninaomba kutoa hoja.

Prof. Kitila Alexander Mkumbo **(Mb.)**,
WAZIRI WA NCHI,
OFISI YA RAIS – MIPANGO NA UWEKEZAJI.
01 Novemba 2024